DE AMSTERDAMSCHE WISSELBANK IN DE ZEVENTIENDE EEUW.

Door Dr. J. G. VAN DILLEN.

I.

Toen de Venetiaansche senator Tommaso Contarini in het jaar 1585 een rede hield ter aanbeveling van het denkbeeld om van stadswege een girobank op te richten, wees hij er in den loop van zijn betoog op, dat slechts twee steden, wat handel en geldverkeer aangaat, met Venetië vergeleken konden worden: Lyon en Antwerpen. De spreker had er geen flauw vermoeden van, dat in hetzelfde jaar nog de ondergang van Antwerpen als wereldmarkt bezegeld zou worden en dat reeds geruimen tijd in Noord-Nederland een handelsstad in opkomst was, die de erfenis van Antwerpen zou aanvaarden. En evenmin zal Contarini vermoed hebben, dat Amsterdam de eerste stad buiten Italië zou zijn, die het voorbeeld van zijn vaderstad om een girobank op te richten zou volgen !

Over de oprichting van de Amsterdamsche Wisselbank is heel weinig bekend. Wie hebben voor het plan geijverd ? Welke rapporten zijn er over uitgebracht ? We weten het niet. Alleen zegt een Vroedschapsresolutie van 10 Mei 1606, dat reeds sinds geruimen tijd door de voornaamste kooplieden aangedrongen is op de stichting van een bank naar het voorbeeld van Sevilla en Venetië. Van een bank te Sevilla is echter niets bekend; misschien is die van Barcelona bedoeld. Het voornaamste voorbeeld is echter ongetwijfeld de Venetiaansche Banco di Rialto (opgericht in 1587) geweest. Verscheidene bepalingen uit de eerste ordonnantie der Amsterdamsche Wisselbank worden slechts begrijpelijk door de studie der geschiedenis van het Venetiaansche bankwezen [1]).

---

[1]) Vgl. mijn artikel „De girobanken van Genua, Venetië en Hamburg" in het Tijdschrift voor Geschiedenis, 41e jaarg. (1927). — Volkomen onjuist is de bewering van *Paul Stähler* (Der Giroverkehr, seine Entwicklung und

Evenwel is de aanleiding tot de oprichting eener stedelijke bank te Amsterdam toch een andere geweest dan in Venetië. Ginds was het bankroet der particuliere girobanken, hier evenwel de slechte toestand van het geldwezen het motief, dat de overheid deed ingrijpen. Toch is er wel eenige reden om aan te nemen, dat ook het gemak van het giroverkeer, zooals dat in Venetië bestond, aan de Amsterdamsche kooplieden niet onbekend was en hen mede tot hun bovengenoemd verzoek bewogen heeft. De betaling per assignatie of overwijzing — welk systeem de Amsterdamsche handel van Antwerpen had overgenomen — had immers groote inconveniënten. Veelal werd de crediteur van den een op den ander, soms tot zes of zeven maal toe, geassigneerd eer hij betaling verkreeg ! Reeds Contarini had, in zijn bovengenoemde rede, betoogd, dat het Venetiaansche giro-verkeer venne de voorkeur verdiende boven het elders, o.a. te Antwerpen, gebruikelijke systeem van betaling per assignatie.

In de schaarsche documenten betreffende de oprichting der Amsterdamsche Wisselbank, die overgebleven zijn, wordt hiervan evenwel niet gesproken. Het voornaamste motief is dan ook ongetwijfeld wel geweest de verbetering van het geldwezen. De ironie der geschiedenis heeft echter gewild, dat de wereldberoemde instelling juist in *dit* opzicht niet is geslaagd!

Het is algemeen bekend, dat in de 16de en 17de eeuw het geldwezen in de meeste landen nog in bijna even groote verwarring verkeerde als in de middeleeuwen. In ons land heeft uit den aard der zaak de opstand tegen Spanje een nadeeligen invloed op het geldwezen uitgeoefend. Pogingen tot verbetering werden bemoeilijkt door de eigenaardige staatsregeling der jonge Republiek, die in wezen eigenlijk een bond was van zeven nagenoeg souvereine staatjes [2]). Geen der provincies wilde afstand doen van haar muntrecht, dat niet alleen als een attribuut der souvereiniteit werd beschouwd, maar dat ook materieel voordeel in den vorm van „seigneuriage" of „sleeschat" opleverde. Weliswaar schreef de Unie van Utrecht (1579) een zekere mate van een-

internat. Ausgestaltung, p. 24) dat de Amsterd. Bank „aus einer bereits bestehenden Einrichtung gemeinschaftlicher Kassierer hervorging, also nicht aus *direkter* Anlehnung an fremde Vorbilder entstanden ist". Dit is louter phantasie !

[2]) Vgl. mijn artikelen „Valuta-moeilijkheden en giroverkeer tijdens de Republiek" in Tijdschr. v. Geschiedenis 39e en 40e jg. (1925 en 1926).

heid ten aanzien van het muntwezen voor, doch de uitvoering van deze bepaling stuitte op vele moeilijkheden. Tijdens Leycester werd van wege de Generaliteit een groot muntplakkaat uitgevaardigd (1586), dat vele goede voorschriften behelsde. De meeste daarvan bleken echter in de praktijk doode letters te zijn. Het plakkaat schreef o.a. voor, dat er in elke provincie slechts één Munt zou zijn. De provincie Holland heeft echter steeds twee Munten behouden: die van Dordrecht en van West-Friesland. Bovendien wilden zes steden in het Oosten des lands, die van ouds het muntrecht bezeten hadden, daarvan geen afstand doen. Aldus had de Republiek niet minder dan 14 Munten, afgezien nog van de clandestiene! De exploitatie geschiedde door de muntmeesters voor eigen rekening, behoudens uitkeering van het „sleeschat" aan provincie of stad. De concurrentie dezer muntmeesters geschiedde veelal ten koste van gehalte en gewicht der muntspeciën. Daarmede staat ook in verband de aanmunting van een overmatige hoeveelheid pasmunt, waaraan immers het meest te verdienen was. Dat dit systeem niet tot àl te groote misbruiken aanleiding heeft gegeven, is te danken geweest aan de scherpe contrôle, die de Generaalmeesters van de Munt over de muntmeesters uitoefenden. Het college der Generaalmeesters van de Munt, dat ook reeds in den landsheerlijken tijd bestaan had, doch blijkbaar tijdens den Opstand te niet was gegaan, is in 1586 herleefd, dus tegelijk met de uitvaardiging van het groote muntplakkaat.

Een ander ernstig euvel van het toenmalige geldwezen was de groote verscheidenheid van buiten- en binnenlandsche geldstukken in de circulatie. Van sommige, zeer slechte muntsoorten was de omloop verboden; deze werden, zooals 't heette, tot „billioen" verklaard. Men staat echter, bij het doorlezen der plakkaten, verbaasd over het groote aantal, zoowel vreemde als inlandsche geldstukken, waarvan de circulatie wèl geoorloofd was. De opsomming daarvan beslaat in het Groot-Placaatboek meerdere kolommen! Al deze penningen waren getarifeerd in de rekenmunt, welke tarifeering niet altijd even juist en nauwkeurig was.

De rekenmunt was de gulden van 20 stuivers. Deze gulden bestond niet als geldstuk. De zilveren carolusgulden, die Karel V indertijd tegen 20 stuivers in circulatie had gebracht, komt in het begin der 17de eeuw nog slechts zelden voor en geldt dan 30 à 35 stuivers. Dit was het onvermijdelijke gevolg der geld-

verwarring. Bij een overvloedige circulatie van slecht geld verdwijnen immers de goede geldstukken door omsmelting en uitvoer. De muntplakkaten moeten dan op den duur wel een hooger tarief vaststellen. De voortgaande verslechtering leidt tot een steeds hoogere tarifeering, waarbij de wetgever, steeds slechts onwillig en noodgedwongen, op een afstand de prijsvorming van het ruilverkeer volgt.

In het begin der 17de eeuw is opnieuw een ernstige poging gedaan om tot verbetering van het muntwezen te geraken. Bij de plakkaten van 1603 en 1606 werd voorgeschreven, dat voortaan op de provinciale en stedelijke Munten, behoudens pasmunt, alleen zouden worden geslagen: rijksdaalders, leeuwendaalders, gouden ducaten en gouden rijders. Het voorschrift om alleen deze penningen te *munten*, beteekent echter volstrekt niet, dat geen ander geld mocht *circuleeren*. Evenals in de vroegere plakkaten werd nog een overgroot aantal penningen opgesomd, waarvan de circulatie tegen een bepaalden koers was toegelaten.

De nieuwe plakkaten vermochten de geldverwarring niet op te heffen. Het aantal muntwerkplaatsen was veel te groot. De scherpe concurrentie tusschen de muntmeesters — zoowel bij den inkoop van het metaal als bij den verkoop der handelspenningen aan de kooplieden — *moest*, ondanks het toezicht der Generaalmeesters, wel aanleiding geven tot geknoei. Daarbij kwamen dan nog de andere euvelen: de overmaat van pasmunt; de groote verscheidenheid van toegelaten penningen; ten slotte de groote omloop van versleten, gesnoeide, onwettige („gebillioeneerde") en valsche geldstukken.

De nieuwe penningen der Republiek waren over het algemeen van goede hoedanigheid. Daar zij echter circuleerden te midden van een massa slecht geld, was het gevolg, dat de werking van de wet van Gresham zich deed gevoelen. Het goede geld werd versmolten of uitgevoerd. Voor zooverre het in circulatie bleef, deed het natuurlijk agio tegenover het overige, minderwaardige geld; deze z.g. „steygeringhe" was verboden maar kon niet belet worden. Er was trouwens nog een bijzondere factor, die dit zeer in de hand werkte, n.l. de groote behoefte aan rijksdaalders, leeuwendaalders en ducaten voor den buitenlandschen handel. Bij den dag nam in dien tijd de Noord-Nederlandsche handel in omvang toe. Landbouw en industrie leverden niet genoeg uitvoerproducten, terwijl de bovengenoemde geldsoorten in het Oostzee-

gebied en in de Levant zeer welkom waren. Zoo werd het muntwezen als het ware tot een belangrijke *export-industrie* en is dit tot het einde der Republiek gebleven. Tusschen standaardgeld en „negotiepenningen" werd in de 17de eeuw nog geen onderscheid gemaakt.

De gouden penningen „steygerden" in veel sterkere mate dan de zilveren. De oorzaak hiervan was natuurlijk de groote verandering in de waardeverhouding van goud en zilver. Spaansch-Amerika leverde sinds het midden der 16de eeuw zeer veel zilver doch slechts weinig goud aan Europa. Het is merkwaardig, dat de tijdgenooten van de werkelijke oorzaak van de groote agio van het goudgeld zeer weinig besef hadden.

Over het algemeen was het inzicht in het geldprobleem nog zeer gebrekkig. Toch ontbrak dit niet geheel. Zoo heeft Amsterdam b.v. reeds in de eerste jaren der 17de eeuw herhaaldelijk aangedrongen op opheffing van de concurrentie tusschen de muntmeesters. In een resolutie van 17 Jan. 1605 besluit de Amsterdamsche Vroedschap om de Staten-Generaal te verzoeken „dat het sleschat ofte de seigneurage in één beurse ten behoeve van de Generaliteyt mochte comen ende dat men met goede ordre bij beurte soude mogen munten", welk voorstel de Vroedschap een jaar tevoren ook reeds aanhangig had gemaakt (nos. 4 en 6) [3]. Van dergelijke ingrijpende maatregelen kon echter niets komen.

Het is intusschen niet alleen uit gebrekkig inzicht maar stellig eveneens uit onmacht om de werkelijke, diepere oorzaken der geldverwarring weg te nemen, dat men zooveel werk maakte van de bestrijding van secundaire factoren. Het uitzoeken en achterhouden der zware, volwichtige geldstukken, hetgeen men „bicquetteeren" noemde, werd op zware straffen verboden. Desondanks gebeurde het evenwel zeer algemeen. De wisselaars en kassiers, die uit den aard van hun beroep tot „bicquetteeren" het best in staat waren, lieten zich hierbij niet onbetuigd. Het is verklaarbaar, dat men bij den strijd tegen de muntverwarring een bijzonder groote aandacht aan deze lieden wijdde.

* * *

Het wisselaarsbedrijf was geen vrij beroep. Van ouds behoorde

[3]) De in deze studie voorkomende nummers verwijzen naar mijn „Bronnen tot de geschiedenis der wisselbanken" (Rijks Geschiedk. Publicatiën 59 en 60) Nijhoff, 's-Gravenhage.

de aanstelling van wisselaars tot de rechten van den landsheer. Veelal verpachtte deze het bedrijf doch 't kwam ook voor, dat hij het recht om een wisselaar aan te stellen bij wijze van privilege aan de steden afstond. Tegen het einde der 14de eeuw bepaalde de Hollandsche landsheer, hertog Albrecht, ter gelegenheid van een hervorming van het muntwezen, dat in elke stad slechts één wisselaar zou zijn, met uitzondering van Dordrecht, toenmaals de belangrijkste handelsstad van het graafschap, waar twee wisselaars hun bedrijf mochten uitoefenen [4]). De wisselaars waren dikwijls personen van aanzien, die waarschijnlijk tot op zekere hoogte ook wel als kassiers en bankiers fungeerden. In de eerste helft der 15de eeuw was Ysbrand Heyn Meindertsz., die meermalen Schepen en Burgemeester is geweest, de eenige wisselaar van Amsterdam [5]). Hij had zijn aanstelling nog van den landsheer gekregen. Maar in 1440 gaf hertog Philips van Bourgondië aan de steden Haarlem, Delft, Leiden en Amsterdam het recht om zelf wisselaars aan te stellen en wel zoovele, als zij noodig zouden oordeelen [6]).

Het wisselaarsambt was streng gereglementeerd. Vooral de muntplakkaten der 16de eeuw — waarvan die van Karel V (1520) en van Leycester (1586) de voornaamste zijn — bevatten hieromtrent uitvoerige voorschriften. In alle belangrijke plaatsen moesten een of meer beëedigde wisselaars zijn. Volgens het plakkaat van 1586 werden deze thans aangesteld door de Generaalmeesters van de Munt, doch op voordracht der plaatselijke besturen. Zij moesten de wapenen der provincie uithangen en op hun kantoor moesten steeds het manuaal en de laatste muntordonnantie ter inzage liggen [7]). Ongemunt goud en zilver en eveneens de verboden en tot billioen verklaarde muntspeciën moesten zij opkoopen en inwisselen voor den in hun manuaal bepaalden prijs, die blijkbaar zoo was berekend, dat zij eenige winst konden behalen. Het was hun echter ten strengste verboden het gekochte metaal en billioen weder te verkoopen of in omloop

---

[4]) *W. C. Mees,* Proeve eener geschiedenis van het bankwezen in Nederland, p. 14; *van Mieris,* Charterboek van Holland en Zeeland III, p. 504 en 593.

[5]) Hij stierf in 1441. *J. Tergouw,* Geschiedenis van Amsterdam III, p. 380.

[6]) *Tergouw* III, p. 264. Bourg. charters p. 60.

[7]) In de munt-ordonnantie waren de prijzen der toegelaten penningen bepaald, in het manuaal de waarde der penningen, zoowel der toegelaten als der niet-gangbare (billioen), per gewichtseenheid.

te brengen. Alles, wat zij ontvingen, moesten zij aan de Munt hunner provincie afleveren en in gangbare penningen doen vermunten.

Terecht zegt Mees [8]), dat de wisselaars, volgens deze instructie, niets anders waren dan *ontvangers voor de Munten.* De edele metalen werden toenmaals als zeer bijzondere goederen beschouwd, waarin geen vrije handel kon worden toegelaten. Buiten de wisselaars mocht niemand goud en zilver koopen, zelfs de goudsmeden niet, die volgens het plakkaat van 1520 alleen het edele metaal mochten verwerken, dat de klanten hun brachten [9]). De kooplieden, die edel metaal — ongemunt of als billioen — uit het buitenland ontvingen, waren verplicht dit direct ter Munt te leveren.

Doch in de praktijk hield men zich niet altijd even nauwgezet aan deze strenge voorschriften, getuige het plakkaat van 1586, waarin het heet, dat „het stuck van den wissele ende wisselaars.... soo seer verloopen (is) tot wille, lust ende believen van een yegelick, dat sonder daerinne te voorsien geen vaste gestadigheyt in den geheelen staet van de munte te verwachten sal sijn". In het bijzonder werden de wisselaars — en niet ten onrechte ! — er van verdacht, dat zij de goede geldstukken achter hielden en alleen de lichte in circulatie brachten [10]).

Intusschen vindt men toch soms in de plakkaten ook wel de erkenning, dat de „steygeringhe" van het goede geld niet uitsluitend aan kwaadwilligheid is toe te schrijven, maar ook aan de omstandigheid, dat de kooplieden bepaalde geldsoorten voor hun buitenlandschen handel noodig hebben. Volgens het plakkaat van 1586 geschiedt de voorgenomen aanmunting van Neder-

---

[8]) *Mees,* p. 17.

[9]) Eerst bij het plakkaat van 21 Maart 1606 wordt aan de wisselaars vergund om edel metaal aan de goud- en zilversmeden te leveren, doch slechts voor zooverre deze het voor hun bedrijf noodig hebben. (Zie het Groot Placaatboek).

[10]) Volgens een middeleeuwschen dichter was een wisselaar nog erger dan een woekeraar:

Wissel houden, dats woeker quader
want hi es des goeden penninc verrader;
hi weet altoos wat hem baet
eer hine wisselt oft ontfaet.

(Die nieuwe Doctrinael of Spiegel van Sonden, van Jan de Weert; aangehaald in M. Ned. Woordenb. in voce: wissel.)

landsche daalders en ducaten om „den ghemeenen [11]) cooplieden deser landen te benemen alle oorsaecke van opdringhen ende steigheren der speciën, voornementlijck des Rijcx [12]) daelders ende ducaets, die sy in hun handelinge niet en mogen ontberen".

Tegen het einde der eeuw komt er een belangrijke wijziging in de houding van den wetgever tegenover de wisselaars. Deze gaat er dan n.l. toe over hun het nemen van eenig opgeld bij het geldwisselen te veroorloven, zij 't ook slechts in zeer beperkte mate. In de instructie der wisselaars van 1595 [13]) wordt verklaard, dat alleen zij den kooplieden mogen gerieven met de penningen, die deze voor hun buitenlandschen handel noodig hebben. Dan volgt de gewichtige bepaling, dat zij daarbij tot opgeld mogen nemen „den tachtighsten penninck", dus 1¼ percent. Heeft de wisselaar de gewenschte specie niet in kas, dan mag hij deze opzoeken „onder den koopluyden, kassiers ende andere, daer hy deselve sal weten ofte meynen te bekommen, gevende daervan gelycke oft mindere toebate, sulcx als mette selve sal konnen accorderen". Dit verlof om „toebate" of agio te nemen en te geven is later uitdrukkelijk bevestigd in het muntplakkaat der Staten van Holland van 19 Dec. 1603 en in dat der Staten-Generaal van 21 Maart 1606.

Het laatstgenoemde plakkaat is een zeer uitvoerig stuk. Na lange deliberaties was het tot stand gekomen en men koesterde groote verwachtingen ten aanzien van de uitwerking op het verwarde muntwezen. Doch evenals bij de vroegere plakkaten bleven ook nu de teleurstellingen niet uit.

Men had ook tevens weer een nieuwe instructie voor de wisselaars opgesteld. Vijf Amsterdamsche wisselaars weigerden echter op deze instructie den eed af te leggen. In de laatste dagen van de maand Juni 1606 begaven zich toen de gezamenlijke Generaalmeesters van de Munt, die hun standplaats in Den Haag hadden, naar Amsterdam, waar zij lange besprekingen hielden zoowel met de Burgemeesters als met de kooplieden en de wisselaars. Hun verslag aan de Staten-Generaal (no. 9) is van groot belang. Het

---

[11]) Gewone.

[12]) Het Duitsche Rijk.

[13]) Deze instructie komt niet voor in het Groot Placaatboek doch wel in het Nederlandsche Muntboek, een verzameling muntplakkaten van 1580 tot 1645.

verdient des te meer aandacht, omdat de gegevens over de oprichting der Wisselbank zoo uiterst schaarsch zijn.

De Generaalmeesters bevonden bij hun onderzoek, dat de ducaten, rijksdaalders en leeuwendaalders — wier koers in het plakkaat was vastgesteld op 3 gulden 16 stuivers, 2 g. 7 st. en 1 g. 18 st. — reeds „van handt tot handt gesocht werden" respectievelijk tegen 3 g. 18 st., 2 g. 8 st. en 1 g. 19 st., en dat niet alleen te Amsterdam maar in heel Noord-Holland. In verband hiermede moesten zij constateeren, dat het aan de wisselaars toegestane opgeld te laag was. In de gevoerde gesprekken kwam telkens het plan tot het oprichten van een wisselbank ter sprake. Door „diverse treffelycke coopluyden" werd dit het beste geacht. Een stedelijke bank zou immers „van meerder autoriteyt" zijn dan de gewone gezworen wisselaars. Men was algemeen van meening, dat „oock alle particuliere, heymelicke wisselaars ende opsouckers meer souden vreesen sich te banderen [14]) tegens haeren overheyt dan tegens particuliere geauctoriseerde wisselaars." Ten slotte hadden ook de Burgemeesters verklaard bereid te zijn het plan te bevorderen en met de Vroedschap te bespreken, indien de Staten-Generaal een aanschrijving tot de provinciën zouden richten om in alle handelssteden een dergelijke bank op te richten en indien de Staten van Holland het hun zouden verzoeken.

In hun conclusie stellen de Generaalmeesters aan de Staten-Generaal in de eerste plaats voor om het opgeld der wisselaars te verhoogen. Maar zij zouden het verreweg het beste achten, wanneer „in alle traffycquerende steden en andere, die sulcx begeerden", van stadswege een wisselbank werd opgericht, aangezien „by dezelve beter alles met ordre ende auctoriteyt sal connen geschieden als by particuliere wisselaers ende dyenvolgende de rysinge van gelde verhindert".

Ruim een maand later reisde de Generaalmeester Jacob Foeck wederom naar Amsterdam om daar besprekingen te houden (no. 10). Hoewel intusschen het aan de wisselaars toegestane opgeld verhoogd was, bleven zij nog steeds weigerachtig den eed af te leggen. Foeck liet de vijf Amsterdamsche wisselaars voor zich verschijnen. Deze verklaarden, dat „soo sy als wisselaers in den eedt waren, haer deuren ende winckelen wel mochten sluyten", dat het geld algemeen tegen hoogeren prijs werd verhandeld en dat zij „liever wilden handelen ende ter Munte leveren, als by

[14]) Samenspannen.

andere coopluyden gedaen wort, dan by eede verplicht te zijn ende niet te verdienen". Op de vraag van Foeck, of zij een middel wisten om orde in de chaos te brengen, kwamen zij met het denkbeeld, dat het wisselaarsambt zou worden verpacht „ten profyte van de Generaliteyt", zooals vroeger geschied was, naar zij in „oude instructiën van over 200 jaren" gelezen hadden [15]). Zij achtten het voorts wenschelijk, dat niemand goud en zilver ter Munte zou mogen leveren dan met verlof der Staten-Generaal. Toen Foeck dit aan de Burgemeesters verhaalde, merkten deze alleen op, dat zij dit idée niet konden verwezenlijken maar dat zulks door de Staten-Generaal zou moeten geschieden.

Het is opmerkelijk, dat in dit relaas geen sprake meer is van wisselbanken. Waarschijnlijk had het voorstel om van landswege de oprichting van wisselbanken in de handelssteden aan te moedigen bij de Staten-Generaal geen bijval gevonden. Van aanschrijvingen in dien zin is althans niets bekend.

Behalve de wisselaars stonden ook de kassiers in een slechten reuk. In de vergadering der Staten van Holland werd in 1603 een verbod der kassierderij overwogen. Namens Amsterdam werd echter opgemerkt, dat dit bedrijf voornamelijk daar ter stede werd uitgeoefend en dat het dus aangewezen was deze materie bij plaatselijke verordening te regelen. Den 2en Juni 1604 is dan ook inderdaad te Amsterdam een verordening uitgevaardigd, waarbij het kassiersbedrijf werd verboden, omdat „daeronder groot bedroch is schuylende ende onder andere met uytwegen van de sware goude ende silvere penningen ende deselve op verbodene ende andere Munten te senden om geconverteert te worden in nieuwe ende andere opgedrongene penningen ende de lichte wederomme onder de gemeente uyt te geven" (no. 2). Wegens het groote verzet, dat terstond uit handelskringen oprees, is deze verordening echter niet toegepast. Maar eenige jaren later — bij keur van 12 Juli 1608 (no. 14) — is het verbod der kassierderij opnieuw afgekondigd. Bovendien werd het betalen per assignatie verboden, aangezien men, om betaling van een vordering te erlangen, van den een op den ander verwezen werd „bynae sonder eynde".

Ook deze keur lokte weer verzet uit van de zijde van den handel. In een door 84 kooplieden onderteekend adres (no. 18)

[15]) Vgl. hetgeen hiervóór over de aanstelling van wisselaars is medegedeeld.

wordt betoogd, dat de handel de diensten der kassiers niet kan missen. Eveneens wordt in dit voor de kennis der handelsgebruiken zeer belangrijke stuk tegen het verbod der assignaties geprotesteerd. Er wordt wel eens wat veel en lichtvaardig geassigneerd — aldus het adres — maar een koopman kan niet altijd voldoende contant geld in kas hebben en moet dus wel van assignaties gebruik maken. Bovendien zouden degenen, die wissels moeten voldoen en „ordre hebben om de penningen wederom te trekken", genoodzaakt zijn om reeds vóór de vervaldagen weer te trekken om het geld tijdig gereed te hebben, en eveneens zouden zij, die wissels moeten incasseeren „met ordre om tselve weder op wissel uyt te doen", geen geld mogen geven, voordat zij het in kas hebben, hetgeen in strijd is met het gebruik en „den loop van den negotiën zeer retarderen soude"; in het bijzonder zou dat zeer slecht te pas komen op data als ultimo Juni en ultimo November, wanneer „veel hondertduysent florenen tegelijck moeten betaelt, getrocken ende gedisponeert worden".

Dit protest had een verzachting der keur ten gevolge, die echter voor den handel weinig bevredigend was. Er mocht éénmaal geassigneerd worden, maar dan ook niet meer. Men mocht van de diensten van een kassier gebruik maken, mits deze „niemant anders als eenen coopman zal moeten dienen"! Dat tegen deze zonderlinge bepalingen niet is geprotesteerd, is waarschijnlijk te verklaren uit het feit, dat intusschen — den 18den Juli 1608 — door de Vroedschap het besluit was genomen om een wisselbank op te richten, die tegelijk ook als algemeene kassier zou fungeeren.

Nog zij vermeld, dat blijkbaar de gezworen wisselaars soms tegelijk kassiers waren, hetgeen natuurlijk bijzonder sterk werd afgekeurd. Het muntplakkaat van 1606 behelst dan ook een verbod van deze combinatie.

Uit de aangehaalde keuren spreekt een groote afkeer van de circulatie van papier. Terecht zegt Mees, dat men blijkbaar het assigneeren als een middel in handen van kassiers e.a. beschouwde om de zware geldstukken achter te houden. Doch 't komt mij voor, dat Mees er te veel achter zoekt, wanneer hij ter verklaring ook nog aanvoert, „dat men in den omloop van papier eene oorzaak zag, waardoor het metalen geld het land verliet" [16]). Daar-

[16]) *Mees,* p. 29. Wat de schr. in dit verband over de Venetiaansche staatsbank zegt, is geheel onjuist. In den tijd, toen hij schreef, meende men nog, dat de Bank van Venetië een middeleeuwsche instelling was. Zij dateert echter pas van 1587.

van immers wordt in de uitvoerige motiveering niet gerept, terwijl er toch geen reden zou zijn om een dergelijk motief te verzwijgen. Een belangrijke factor — die Mees blijkbaar over het hoofd heeft gezien — was daarentegen het misbruik, dat van het assigneeren werd gemaakt. Iemand, die contant geld noodig had, kon dit vaak niet krijgen; men werd van het kastje naar den muur gestuurd. Dat blijkt ook uit een Middelburgsche keur tegen het assigneeren van 2 Dec. 1614 (no. 692), waarin gezegd wordt „dat men malcanderen voortsendende ende assignerende is van den eenen tot den anderen, jae totten sevenden ende meerderen man, waarvan dagelijcx meer ende meer ontstaen groote disordren ende confusiën, tenderende tot ongerieff, disreputatie ende groot interest van verscheyden goede cooplieden". De oudste Amsterdamsche verordening, waarin het gebruik van assignaties verboden wordt (25 Mei 1602) spreekt zelfs van assigneeren tot den tienden man [17])! Kassiers e.a. bedongen opgeld voor betaling in klinkende munt!

* * *

Zoo hebben dus de misbruiken, waarvan de wisselaars en kassiers verdacht werden, het denkbeeld van de oprichting van een stedelijke bank doen opkomen. Hierbij valt evenwel op te merken, dat in het bovengenoemde rapport der Generaalmeesters van de Munt geen sprake is van hebzucht en wangedrag der gezworen wisselaars; oprichting eener bank wordt in dat stuk alleen aanbevolen, omdat deze meer autoriteit zou bezitten dan particulieren.

In de weinige stukken, die we over de oprichting der bank bezitten, worden de voordeelen van het giroverkeer nooit uitdrukkelijk genoemd. Hierboven is reeds betoogd, dat dit motief toch waarschijnlijk niet *geheel* ontbroken zal hebben. Men beriep zich immers op het voorbeeld van Venetië en men ondervond de lasten van het assignatiestelsel. Hoe dit zij, in de oprichtingskeur van 31 Jan. 1609 wordt hiervan niet gerept en wordt als eenig motief genoemd de wensch „om alle steygeringe ende confusie in 't stuck van de munte te weren ende de luyden, die eenige speciën in de coopmanschap van doen hebben, te geryven" (no. 22).

Ten aanzien der oorspronkelijke inrichting der Bank beschikken wij nu over heel wat meer gegevens dan vroeger. Mees baseerde zijn beschrijving voornamelijk op de keur van 31 Jan. 1609; de

---

[17]) Keurboek H f. 198 v. Ik heb verzuimd deze in de Bronnen op te nemen.

veel uitvoeriger ordonnantie van 29 Jan. (no. 21) is hem blijkbaar onbekend gebleven evenals de instructie voor de wisselbanken, die de Staten-Generaal in Augustus 1610 uitvaardigden (nos. 28 en 45 juncto inleiding p. XVIII). Van groot belang is ook het uitvoerige rapport over de inrichting der bank van de hand van Simon van Beaumont, den pensionaris van Middelburg (no. 39). Dit rapport dateert van December 1615 en schildert dus nog de oorspronkelijke inrichting, evenals een korter bericht van een Zeeuwschen koopman van 26 Februari 1613 (no. 1033). Dat men te Middelburg toen zooveel belangstelling had voor de Amsterdamsche Wisselbank is te verklaren uit het feit, dat men er ernstig over dacht aldaar ook een dergelijke instelling op te richten.

De instructie voor de wisselbanken is grootendeels gelijk aan de vroegere instructies der gezworen wisselaars. Blijkbaar verkeerden de Staten-Generaal in de verwachting, dat spoedig ook in andere handeldrijvende steden wisselbanken zouden worden opgericht. Dat heeft echter nog vrij lang geduurd: Middelburg volgde het Amsterdamsche voorbeeld eerst in 1616, Delft in 1621 en Rotterdam pas in 1635.

Een artikel, dat men in de instructie der wisselaars niet vindt, is het 15de; „Sullen de voorsz. wisselbancken ende niemant anders vermogen te bewaeren de cassen ofte gelde van eenen yegelycken, die hun tselve willen onderdoen, om des te beter van alderhande spetiën gefurneert te wesen”. Uit de laatste woorden blijkt, dat men het kassierschap geheel ondergeschikt en dienstbaar achtte aan het wisselambt. Daarop hadden dan ook alle andere bepalingen betrekking.

Evenals de gezworen wisselaars moeten ook de banken de laatste muntordonnantie benevens de manualen, inhoudende de waarde naar het gewicht van „alle principale spetiën van gouden ende silveren munten, zoo gevalueerde als ongevalueerde” — dus niet alleen van de billioenen [18]) — voor iedereen ter inzage leggen. Zij zijn verplicht zich precies aan de in de manualen vermelde prijzen te houden, zonder iets af te trekken voor salaris of onkosten, aangezien dat er reeds in begrepen is. Evenwel wordt hun toegestaan een ietwat *hoogeren* prijs betalen, doch in geen geval mogen zij meer geven dan de Munten [19]). Ten aanzien van speciën,

[18]) Aldus ook reeds in de wisselaars-instructie van 1595.

[19]) De bepaling is niet zeer duidelijk: „alsoo dat hetselve niet en excedere den prijs van de Munte medt het opgeldt, de bancke by deze instructie toegelaten”.

in de manualen niet vermeld, en van ongemunt goud en zilver moeten zij betalen „de rechte waarde als voren, zoo naer als zy die by der toetse sullen connen waerderen ende onderscheyden", waarbij echter voor loon en onkosten van het smelten 2 % van de waarde mocht worden afgetrokken en op goud van 21 karaat of minder nog 1¼ % extra. Het aldus ingekochte materiaal mocht natuurlijk onder geen beding verhandeld worden; het moest ter Munte worden gezonden en wel — om jalouzie te voorkomen — „by partage ofte beurte" naar de Munten der verschillende provinciën [20]).

Het „bicqueteeren" is den banken natuurlijk ten strengste verboden. Zij behooren de muntplakkaten te handhaven. Bemerken zij een of ander kwaad in de geldcirculatie, dan zijn zij gehouden dat aan de Staten hunner provincie te berichten, terwijl zij aan de Generaals van de Munt de inlichtingen moeten geven, die deze verlangen.

Evenals sinds 1595 aan de gezworen wisselaars is toegestaan, mogen ook de banken voor de veel gevraagde geldsoorten een gering opgeld berekenen — zoowel bij het aannemen als bij het afleveren — maar niet hooger dan 2½ % voor goud- en 2 % voor zilvergeld. Indien echter de Nederlandsche rijksdaalder, leeuwendaalder, ducaat en rijder voor dat opgeld niet te bekomen of te leveren zijn, mag het — doch alleen met verlof der Burgemeesters — verhoogd worden met 1¼ % voor goud- en 1 % voor zilvergeld.

De instructie is ten aanzien van het opgeld dus veel nauwkeuriger dan de ordonnantie, die alleen zegt, dat de Bank zal „geven ende nemen sodanige toebate als de reden sal vereyschen", terwijl de keur alleen spreekt van „soo weynich toebaets als eenichsins doenlijck zal wesen". De ordonnantie schrijft den commissarissen voor om te zorgen, dat de Bank — om de kooplieden te gerieven — steeds zooveel mogelijk voorzien zij van „sodanige speciën, die totte negotie op verscheyden quartieren meest worden gerequireert".

In de praktijk streefde de Bank er blijkbaar ernstig naar het opgeld zooveel mogelijk te beperken. De Zeeuwsche koopman Soggaert schrijft in 1613, dat één der Burgemeesters hem gezegd heeft, dat men lang niet zooveel opgeld berekent als de instructie

[20]) Deze bepaling ontbreekt in het ontwerp van 1619 voor een wijziging der instructie (no. 45). In de praktijk werd zij trouwens niet nagekomen.

toelaat [21]). En twee jaren later gaf de Bank, volgens Beaumont, slechts ½ stuiver opgeld op den rijksdaalder. „Doen ick daer was" — schrijft hij (no. 39) — „en wasser geen opgelt gestelt als op den rijcxdaelder 8 penningen, de andre zijnde geroyeert, dewelcke de commissarisen seyden gedaen te sijn om d'ordre in het placcaet te doen houden, opdat de luyden — geen winsten in de Bancke connende doen — souden tot uutgeven resolveren". Dit betreft alleen het opgeld, dat de Bank geeft; bij uitgifte berekende zij natuurlijk meer dan ½ stuiver, maar Beaumont zegt niet hoeveel.

In de ordonnantie vinden we enkele bepalingen over de taak der Bank als kassier. Het wekt eenige verbazing, als we daar lezen, dat men behalve geld en ongemunt metaal ook wissels in de Bank kan brengen. De oplossing van dit raadsel verschaft Beaumont ons. Hij deelt mede, dat men oorspronkelijk wissels ter incasseering aan de Bank kon geven, die dan — zoo noodig — moest „procederen tot protest incluis". Dat was echter in zijn tijd reeds in onbruik gekomen.

Bij het deponeeren van geld wordt geen kleiner bedrag dan f 300 aangenomen, waarvan slechts 3 % uit pasmunt mag bestaan. Kleinere pasmunt dan schellingen wordt niet aanvaard. Voor het gedeponeerde bedrag wordt de inbrenger op de boeken gecrediteerd. Wie aan de Bank billioen of ongemunt metaal verkoopt, kan zich de koopsom natuurlijk ook laten crediteeren.

Zoowel uit de keur als uit de ordonnantie blijkt met alle duidelijkheid, dat men ten allen tijde over zijn tegoed in specie kan beschikken. Men moet dan echter aannemen wat de commissarissen geven, mits dit „gevalueert gelt" zij. Beaumont zegt daaromtrent: „de penningen, die in de Bancke werden gebracht, voor soovele de speciën aengaet, staen tot vrije dispositie van de

---

[21]) „.... ende tot sulcx heeft de stadt een octroy van de heeren Staeten (de schr. bedoelt de instructie van 1610) om tot seeckeren prijs boven de geëmaneerde placaten op 't stuck van den gelde te mogen incopen, twelck secreet gehouden wert tot hoevele oft hoe hoge, ende — so my een Burgemeester verclaert heeft — so en gebruycken sy dat ten hoochsten nyet, om de opsteygeringe te verhoeden, ende met seer cleynen avance 't gewisselde over laeten, om divertye te myden, sulcx dat se nu drye groten Vlaems opgelt geven van een ducaetken ende tegen 7 oortkens, wesende maer een oortken profijt, nu weder uytdoen, op den Hollantsen daelder een stuver ende voor een braspenninck uytdoen; ende voorts op andre spetyën, naer dat ze gesocht werden, als op den rosenobel den ouden, geven se 2 stuvers profijt" (no. 1033).

commissarisen; sulcx dat yemant, daer gelt getelt hebbende ende willende tselve weder uuttrecken, moet tevreden sijn met alsulcken courant ende gevalueert gelt als hem wert gegeven, sonder te mogen eysschen alsulcke speciën, die van ofte voor hem in de Bancke sijn gecomen".

Van veel belang is het voorschrift, dat alle wissels van 100 pond Vlaamsch [22]) of hooger „ter Banque gerescontreert ofte betaelt moeten worden". In de ordonnantie, die niet voor publicatie bestemd was, wordt dit voorschrift niet gemotiveerd. In de keur heet het, dat deze bepaling dient, „opdat de penningen, op wissel getrocken, te beter ende zekerder betaelt mogen worden". Onjuist is dat niet, daar inderdaad de betaling in banco zekerder was dan die in courant geld. Maar terecht zegt Mees, dat ongetwijfeld de bedoeling was om aldus de kooplieden te verplichten zich een bankrekening te laten openen. Dit is één der bepalingen, waarbij het voorbeeld van Venetië gevolgd is. In 't algemeen heeft het voorschrift wel aan zijn doel beantwoord. Intusschen zijn er steeds, en van 't begin af, ook wel wissels buiten de Bank betaald. Reeds in 1615 bleek het noodig dit nogmaals ten strengste te verbieden.

Om het gebruik der Bank aantrekkelijk te maken, wordt zoowel in de keur als in de ordonnantie bepaald, dat de gedeponeerde gelden niet in beslag genomen kunnen worden en dat de stad voor de deposito's aansprakelijk zal zijn.

Van betaling per giro wordt in de keur geen gewag gemaakt. Wel echter in de ordonnantie, doch slechts terloops. Er wordt n.l. gesproken van „parthijen", die „by rescontre ofte overdracht goet gedaen" worden. Overigens blijkt het bestaan van giroverkeer duidelijk uit de beschrijving der boekhouding. De oudste grootboeken zijn helaas verloren gegaan; de bewaarde reeks begint pas met 1644. Intusschen is wel het oudste grootboek der Middelburgsche Wisselbank bewaard gebleven (1616); op elke bladzijde hiervan zijn tal van betalingen bij overschrijving genoteerd. De opvatting van sommige schrijvers [23]), dat het giroverkeer bij de Amsterdamsche Wisselbank niet van 't begin af aan bestaan zou hebben, is ongetwijfeld onjuist.

[22]) Een pond Vlaamsch = zes gulden. In het begin der 17de eeuw komt het pond Vlaamsch nog minstens even vaak als de gulden als rekenmunt voor.

[23]) Eén dezer schrijvers is *J. Konijnenburg,* Bedenkingen over den aard der Wisselbank te Amsterdam. Amsterdam, 1797. Vgl. *Mees,* p. 65.

Beschikking over meer dan het tegoed bedraagt — het z.g. „overdisponeeren” — is streng verboden. Wie zich hieraan schuldig maakt, vervalt in een boete van 3 % van het geassigneerde bedrag. Ook dit voorschrift is aan de Venetiaansche staatsbank ontleend. De particuliere girobanken te Venetië waren immers juist door aan hun rekeninghouders het overdisponeeren op groote schaal toe te laten in moeilijkheden geraakt.

Ter bestrijding der onkosten zouden de rekeninghouders, ter gelegenheid van de jaarlijksche sluiting, een halve stuiver voor elke ontvangen of uitbetaalde 100 gulden betalen. Deze bepaling is echter — hetgeen Mees blijkbaar ontgaan is — reeds 14 dagen later, wegens het protest der kooplieden, weder opgeheven. Aldus heeft de Bank haar kassiersdiensten bijna driekwart eeuw lang — tot het jaar 1683 — geheel gratis verricht.

De inkomsten der Bank bestonden dus uitsluitend uit de winst, die bij het inkoopen en doen munten van billioen en ongemunt metaal werd gemaakt, en uit het opgeld bij het wisselen. Hierbij kwam dan nog de opbrengst der boeten wegens overdisponeeren enz. In de eerste winst- en verliesrekeningen (Br. p. 808) luidt de formule steeds: „voor opgelt ende toebaete, in 't incoopen van verscheyden speciën genooten”. Soggaert schrijft, dat één der Burgemeesters hem gezegd heeft, dat, na aftrek der onkosten van f 12.000 per jaar, de stad maar omtrent f 6000 winst maakt. Hij voegt er voorzichtigheidshalve aan toe, dat de winst „by veele andere meer geëstimeert werde”. Wanneer men evenwel de winst- en verliesrekeningen der eerste jaren raadpleegt, blijkt, dat de Burgemeester hem volkomen naar waarheid heeft ingelicht! Reeds spoedig zijn de winsten grooter geworden, toen de Bank — in strijd met haar reglement — credieten ging verleenen, v.n. aan de Oost-Indische Compagnie. De bovengenoemde formule luidt dan ook al in de rekening van 2 Febr. 1614: „voor opgelt, toebaete ende interest”.

De directie berust in de handen van drie commissarissen, die door de Vroedschap uit den kring der stedelijke regenten worden gekozen. Het zijn veelal leden der Vroedschap of oud-Burgemeesters, die dit ambt vaak jaren achtereen „sonder limitatie van tijt” bekleeden, totdat zij tot een ander ambt geroepen worden. Hun tractement bedraagt f 1000 per jaar; voor dien tijd geen onaanzienlijk bedrag. Het is hun taak billioen en ongemunt metaal in te koopen en ter Munte te zenden. Zij stellen ook het opgeld op

sommige speciën vast. Degenen, die specie met het geannonceerde opgeld — „volgens de billetten, daertoe aen de poorte van de Bank uutstaende" — willen verkoopen, hebben zich daartoe tot de commissarissen te richten, die iedereen moeten gerieven „al quam er een kint maer met een pistolet, rijcxdaelder ofte andre penningen", schrijft Beaumont.

Het spreekt van zelf, dat de commissarissen daarbij de hulp van een vakman noodig hebben. Zij toch zijn geen deskundigen. Deze vakman is de essaijeur, die zich dan ook volstrekt niet beperkt tot het onderzoeken van het gehalte van specie en metaal. Hij moet ingewijd zijn in alle geheimen van den edelmetaalhandel en van het muntwezen; hij dient commissarissen met raad en daad en vervangt hen ook wel eens. Hij is 't gewoonlijk die, onder toezicht van commissarissen, goud en zilver inkoopt en bij de muntmeesters bepaalde speciën — in verband met de behoefte van den buitenlandschen handel — bestelt; de ordonnantie zegt, dat hij „uyt andere landen ende rycken sal mogen doen furneren, commen ende ontfangen de massen ende speciën, totte voors. negotie nodich". Hij heeft een eigen kas en administratie „ende wort hem oock syne reeckeninge ende balance op de boucken gehouden" (Beaumont). Eigenaardig genoeg noemt de ordonnantie nog niet den titel van essaijeur. Dat doet echter wel reeds Soggaert in zijn brief van 26 Febr. 1613; deze deelt mede, dat men een goudsmid tot essaijeur heeft benoemd op een tractement van f 800. Beaumont beschrijft ook de smeltkamer, waar men niet alleen ovens aantreft doch ook blok en schaar om het slechte geld door te knippen.

Dan zijn er twee [24]) ontvangers of kassiers, wier werkzaamheden voldoende uit hun titel blijken. Ook zij hebben ieder een rekening in de boeken. Hun tractement bedraagt f 800 's jaars.

De boekhouders zijn vier in getale. Eén hunner neemt de assignaties in ontvangst, de tweede houdt het journaal bij, de derde het balansboek en de vierde het grootboek. Wat met deze boeken bedoeld wordt, blijkt het best uit de beschrijving van Beaumont. De koopman levert de assignatie — waarop hij zelf reeds het nummer van de folio van het grootboek, waarop zijn rekening voorkomt, heeft ingevuld — in bij een boekhouder, die op het biljet ook aanteekent „de nombre van de reeckeninge desgenen, tot wiens profijt de inschrijvinge gedaen wort". Deze geeft het

[24]) Volgens de ordonnantie zouden er drie ontvangers zijn, doch in de praktijk bleken twee voldoende.

biljet dan over „aen dengenen, die de balance hout, dewelcke dan siet op yders courante reeckeninge wat sy goets hebben ende teyckent terstont de geassigneerde somme onder den debet, deselve mettet vorenstaende addenende ende dat by simpel cijffergetal sonder dach ofte date; van gelycken doet hy op de reeckeninge van de geassigneerde in credit. Daernaer levert de bouckhouder van de balance de voorsz. billiëtten aen den boeckhouder van de journael, die se daernaer, in den journael geschreven hebbende, aen den bouckhouder van den grooten bouck levert, die deselve dan in debet ende credit respective te boucke overdraecht". Zeer ingewikkeld was de boekhouding dus niet. Bovendien is later, in 1625 reeds, het journaal afgeschaft (no. 61).

De assignatie is een biljet, waarin de rekeninghouder verzoekt uit zijn tegoed een bepaalde som aan een met name genoemde persoon te betalen. Volgens Beaumont bevat het formulier ook de clausule „ofte thoonder deser", die in lateren tijd ontbreekt (no. 686). Heeft de geassigneerde persoon eveneens een rekening bij de Bank, dan wordt het bedrag op zijn naam overgeboekt. Is dat echter niet 't geval — men denke aan „buytenluyden", merkt Beaumont op — dan teekent de boekhouder de assignatie af en geeft deze aan den inbrenger terug. De geassigneerde kan dan — op vertoon der afgeteekende assignatie — zelf het bedrag komen halen maar hij kan dat ook door een ander laten doen (vandaar de toonder-clausule).

Wie geld van zijn rekening wil lichten, moet daartoe een ordonnantie op den kassier hebben, geteekend door één der boekhouders. Hiervoor zijn gedrukte formulieren verkrijgbaar.

De boekhouders hebben een tractement van f 1000, doch krijgen gewoonlijk nog f 200 extra voor overwerk bij het afsluiten der boeken en opmaken van de balans. Dit geschiedt in de tweede helft van Januari. De Bank is dan gedurende 8 à 10 dagen gesloten. Het boekjaar begint met Februari, hetgeen verband houdt met de van ouds gebruikelijke datum der magistraatsverkiezing (Lichtmis, 2 Februari).

De Bank was gevestigd in het stadhuis [25]) aan de zijde van de Vogelsteeg in vijf ineenloopende vertrekken. De Burgemeesters, die Beaumont rondleidden, erkenden wel, dat het practischer zou

---

[25]) Het oude stadhuis, dat in 1652 is afgebrand. In het nieuwe stadhuis verkreeg de Wisselbank de beschikking over eenige lokalen aan de zijde van de tegenwoordige Paleisstraat.

zijn, „dat elck vertreck sijn deure appart hadde, nevens malcanderen, alle comende in één galarije", maar daar was geen gelegenheid voor. Beaumont verzuimt ook niet om de kluis te beschrijven: „een viercant affgemetselt ende verwulft secreet camerken, wat affgaende onder d'aerde, gesloten met een ijseren deure". Van deze kluis heeft elk der drie commissarissen een sleutel. Soggaert vermeldt nog, dat deze sleutels „elck verscheyden van den ander" zijn. Blijkbaar kan dus geen der heeren alleen in de kluis komen!

* * *

Nagenoeg tegelijk met de oprichting der Bank is een keur afgekondigd, waarbij het particuliere wisselaarsbedrijf werd verboden. Eveneens werd wederom — en nu zonder eenige beperking — de kassierderij opgeheven (nos. 24 en 25). Tegelijk werden evenwel bij de Wisselbank eenige z.g. buitenontvangers aangesteld, die desgewenscht, voor een kleine vergoeding, voor de kooplieden de betalingen en ontvangsten in de Bank zouden waarnemen, terwijl zij ook voor het betalen en incasseeren buiten de Bank gebruikt konden worden. De ontvangen gelden moesten zij evenwel binnen drie dagen aan hun principaal afleveren of op zijn rekening in banco storten. Men wilde blijkbaar voorkomen, dat zij een groote kas zouden vormen! Blijkens het rapport van Beaumont bestonden zij in 1615 nog, maar in latere stukken worden zij niet meer vermeld. Waarschijnlijk is hun functie in 1621 opgeheven, toen de stedelijke regeering zich gedwongen zag de particuliere kassierderij weer toe te staan (nos. 50 en 51). Ondanks de Wisselbank kon de handel de particuliere kassiers toch blijkbaar niet missen! Het kassiersbedrijf werd nu echter aan zeer beperkende bepalingen onderworpen, zoodat de kassiers — zooals Mees heeft opgemerkt — in positie nagenoeg overeen zouden komen met de zoo juist afgeschafte buitenontvangers!

Niet alleen moesten zij zich strikt aan de muntplakkaten houden, maar zij waren ook verplicht de overtredingen, waarvan zij kennis kregen, aan de Burgemeesters of aan de commissarissen van de Bank aan te geven. Zelfs werd hun nu voorgeschreven geïncasseerde gelden binnen 24 uur aan hun principalen af te leveren of „daermede doen als de voors. meesters haer zullen belasten". Zij moesten nauwkeurig boek houden en bij eede beloven hun instructie strikt te zullen nakomen [26]).

---

[26]) Bovendien werd wederom het assigneeren verboden (nos. 46 en 50).

Later hoort men echter weinig meer van al deze beperkingen van het bedrijf. Vooral toen er op den duur onderscheid ontstond tusschen courant- en bankgeld, hebben de kassiers weer een even belangrijke positie verkregen als vroeger. Waarschijnlijk waren zij ook coulanter ten aanzien van het overdisponeeren!

Wisselaars waren er ook wel naast de Wisselbank. Reeds Beaumont deelt mede, dat „de particuliere wisselaers wederom seer incruypen". In een pamflet uit het jaar 1645 [27]) wordt vermeld, dat er lieden zijn, die langs de huizen gaan om bepaalde geldsoorten op te koopen. Evenwel waren dit toch blijkbaar een soort van kleine scharrelaars, geen lieden van aanzien, zooals de vroegere beëedigde wisselaars waren geweest.

Hoewel de Wisselbank in de praktijk dus geen volledig monopolie bezat, heeft zij zich toch spoedig in het Amsterdamsche handelsleven onmisbaar weten te maken. De stijgende cijfers van de balansen toonen voor de eerste helft der 17de eeuw een tamelijk regelmatigen en gestadigen groei der nieuwe instelling. Reeds kort na de oprichting was het te Amsterdam usance, dat iedere koopman een rekening in de Wisselbank bezat. Slechts zeer ten deele is dit te verklaren uit het wettelijk voorschrift om wissels in bankgeld te trekken [28]). De voornaamste oorzaken van de groote populariteit van de Wisselbank waren echter gelegen in de belangrijke diensten, die zij, in haar dubbele functie van kassier en van wisselaar, aan den Amsterdamschen handel bewees. In het bijzonder moet het door haar ingerichte giroverkeer, bij den ontreddenden toestand van het courant geld, wel zeer in den smaak gevallen zijn. Behoudens enkele uitzonderingen, schrijft Beaumont in 1615, wordt „in d'ordre van dese Bancke by de coopluyden ende sonderlinge by de principaelste, die vele disponeeren, genomen groot contentement".

(Wordt vervolgd.)

---

[27]) Kort verhael ende aenteekeninghe van het opklimmen en verloop der gelden (Knuttel, Cat. pamfletten no. 5235).

[28]) Deze bepaling wekt nog steeds bij sommige auteurs de meening, dat de Bank zich als zoodanig ook met den wisselhandel bezig hield! Hoewel *Ernst Baasch* in zijn onlangs verschenen „Holländische Wirtschaftsgeschichte" zich aan deze fout niet schuldig maakt, is zijn bewering: „Namentlich der Bank und ihrem Bankgeld verdankte Amsterdam seine Stellung als Mittelpunkt des europäischen Wechselhandels" toch stellig niet van overdrijving vrij te pleiten.